

STUDIUL ANTROPOLOGIC AL SCHELETELOR MEDIEVALE DE LA HUDUM-BOTOȘANI DIN SECOLELE XIII-XV

SERAFINA ANTONIU și CARMENCITA OBREJA

Săpăturile arheologice de la Hudum-Botoșani, efectuate între anii 1970—1972, au scos la iveală o serie de schelete medievale aparținând secolelor XIII—XV, care ne-au fost puse la dispoziție de către cercetătorii Victor Spinei și Rodica Popovici de la Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” din Iași. Pentru încredințarea, spre studiu, a scheletelor aducem autorilor săpăturii alese mulțumiri.

Materialul și metoda de lucru. În cele două sectoare ale cimitirului de la Hudum au fost descoperite 132 morminte care, din cauza stării defectuoase de conservare în sol, au furnizat doar 101 schelete.

Determinarea sexului și vârstei fiecărui individ s-a făcut prin metodele și tehnicile antropologice clasice ale lui R. Martin și K. Saller, completate de cele ale lui G. Olivier. Diagnoza tipologică s-a bazat pe analizele antropologice ale lui E. von Eickstedt.

Paralel cu studiul metric toți subiecții au fost supuși unui studiu morfoscopic care aduce date edificatoare chiar și atunci când scheletele sînt fragmentate și nu se pretează măsurătorilor antropologice.

Menționăm că, starea defectuoasă de conservare a unui număr mare de schelete nu ne-a permis un studiu statistic, astfel încît toate mediile înscrise în text sînt cele aritmetice.

Repartiția materialului după sex și vîrstă. Din numărul total de 101 schelete, vîrsta s-a putut stabili la 98 indivizi iar sexul la 40 dintre ei. Din celelalte 61 schelete la care sexul nu s-a putut aprecia, 58 schelete aparțin copiilor și adolescenților, iar alte 3 schelete sînt reprezentate prin puține fragmente, nedificatoare nici în privința sexului și nici a vîrstei.

În tabelul de mai jos dăm repartiția procentuală a seriei de schelete de la Hudum, în funcție de sex și vîrstă.

Repartiția după sex și vîrstă a seriei de schelete de la
Hudum-Botoșani

Vîrsta Sexul	Bărbați		Femei		Indeterminabil		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Infans I (0—7 ani)	—	—	—	—	36	59,02	36	35,64
Infans II (7—14 ani)	—	—	—	—	9	14,75	9	8,91
Juvenis (14—20 ani)	—	—	—	—	13	21,31	13	12,87
Adultus (20—30 ani)	19	70,37	10	77,92	—	—	29	28,71
Maturus (30—60)	5	18,52	3	23,08	—	—	8	7,92
Senilis (60—x)	3	11,11	—	—	—	—	3	2,97
Indeterminabili	—	—	—	—	—	3	3	2,97

După cum reiese din tabel, mai mult de jumătate din populația de la Hudum (58 indivizi, reprezentînd 57,43%) a murit la vîrsta infantilă și adolescentă. Dintre aceștia, mortalitatea cea mai ridicată o înregistrează prima copilărie 0—7 ani, în timp ce, cea de a doua copilărie prezenta o mortalitate

mult mai scăzută. Mortalitatea mai ridicată a indivizilor din prima copilărie poate fi pusă pe seama sensibilității mai mari a organismului în această perioadă de viață, putând fi incriminate, totodată, și condițiile igienice precare.

Un procent înalt al mortalității îl inserie vârsta adultă, remarcându-se că decesele sînt sporite numeric la sexul feminin. Din întreaga serie, doar trei indivizi au atins vârsta senilă.

Calculînd vârsta medie a morții pe ansamblul seriei adulte (adulti + maturi + senili) se constată că, la seria de la Hudum, ea era de 31,88 ani. Adăugînd, în acest calcul copiii și adolescenții, vârsta medie scade la 16,99 ani.

Caracteristicile antropologice ale seriei scheletice de la Hudum — Botoșani.

Neurocraniul. Indicele cefalic, pe ansamblul seriei, se caracterizează printr-o medie de tip mezo-cran (77,48).

Repartiția pe categorii a acestui indice, pe întreaga serie, prezintă o frecvență maximă în categoria dolicocrană, urmată de cea mezo-crană, în timp ce categoriile brahio-crană și hiperbrahio-crană au o frecvență mai mică și paritară. Categoriile extreme sînt absente.

Aceeași repartiție, considerată pe sexe, oferă însă o diferență în sensul că, grupul masculin, prezintă o concentrare maximă a frecvențelor în categoria dolicocrană. Mezo-cranii și hiperbrahio-cranii sînt reprezentați aici prin frecvențe egale. Grupul feminin nu prezintă nici un craniu dolico-cran, în schimb el are o frecvență mare de cranii mezo-crane, urmată de craniile brahio-crane.

Repartiția pe categorii a indicelui cefalic

Categorii	Bărbați		Femei		Total	
	N	%	N	%	N	%
Hiperdolico-cran (0 — 64,9)	—	—	—	—	—	—
Dolico-cran (70 — 74,9)	4	66,67	—	—	4	44,45
Mezo-cran (75 — 79,9)	1	16,67	2	66,67	3	33,33
Brahiocran (80 — 84,9)	—	—	1	33,33	1	11,11
Hiperbrahiocran (85 — 89,9)	1	16,66	—	—	1	11,11
Ultrabrahiocran (90 — x)	—	—	—	—	—	—

Indicii de înălțime ai calotei craniene — *porio-bregmatic longitudinal* și *porio-bregmatic transversal* — prezintă o medie de tip hipsicran (64, 39), primul, și de tip acrocran (84,28), al doilea.

Repartiția pe categorii a indicelui porio-bregmatic longitudinal, pe ansamblul seriei se caracterizează prin absența camecranilor și printr-o frecvență majoritară a hipsicranilor. Pe sexe, se remarcă unele mici diferențe în sensul că bărbații prezintă o frecvență maximă de hipsicrani, urmată de acrocra-ni, în timp ce femeile, au numai cranii hipsicrane.

Indicele porio-bregmatic transversal, pe ansamblul seriei, prezintă o frecvență maximă în categoria acrocrană, urmată de cea metriocrană, cea tapeinocrană fiind mai puțin frecventă. Pe sexe se remarcă o diferență între grupul feminin și cel masculin, primul prezentînd numai cranii metriocrane, iar cel de al doilea avînd, frecvent, cranii acrocra-ne, urmate de cele tapeinocrane (categoria din urmă fiind absentă la femeii).

Indicele fronto-parietal, care exprimă dezvoltarea în lărgime a frunții în raport cu diametrul transversal al neurocraniului prezintă, pe întreaga serie, o repartiție a craniilor în toate cele trei categorii ale acestui indice. Se remarcă, însă, o frecvență maximă în categoria eurimetopă, urmată de cea metriometopă și, în mai mică măsură, de cea stenometopă.

Considerată, în parte, pentru fiecare sex, repartiția indicelui fronto-parietal se caracterizează printr-o frecvență mai mare a frunților eurimetope față de cele metriometope la bărbați, la femeii situația fiind inversă. Frunțile stenometope sînt slab reprezentate la primii și absente la cele din urmă.

Repartiția indicelui porio-bregmatic longitudinal

Categorii	Bărbați		Femei		Total	
	N	%	N	%	N	%
Camecrană (x — 57,9)	—	—	—	—	—	—
Ortocrană (58 — 62,9)	1	25,00	—	—	1	16,67
Hipsicrană (63 — x)	3	75,00	2	100,00	5	83,33

Indicele frontal transversal, care exprimă forma frunții, oferă o concentrare maximă a frecvențelor, pentru întreaga serie, în categoria frunților ovale, urmată de frunțile sferice.

Repartiția indicelui porio-bregmatic transversal

Categoria	Bărbați		Femei		Total	
	N	%	N	%	N	%
Tapinocrană (x-79,9)	1	25,00	—	—	1	16,67
Metriocrană (80-85,9)	—	—	2	100,00	2	33,33
Acrocrană (86-x)	3	75,00	—	—	3	50,00

Aceeași concentrare a frecvențelor acestui indice remarcăm și în cadrul repartitiei sale pe sexe. În ambele situații se constată absența frunților cu margini paralele.

Repartiția indicelui fronto-parietal

Categoria	Bărbați		Femei		Total	
	N	%	N	%	N	%
Stenometopă (x-65,9)	1	14,29	—	—	1	10,00
Metriometopă (66-68,9)	2	28,57	2	66,67	4	40,00
Eurimetopă (69-x)	4	57,14	1	33,33	5	50,00

Indicele occipito-parietal care indică gradul de dezvoltare în lărgime a occipitatului în raport cu lărgimea maximă a neurocraniului oferă, pe ansamblul seriei, ca și pe sexe, numai occipitale de tip mijlociu și larg.

Repartiția indicelui frontal transversal

Categoria	Bărbați		Femei		Total	
	N	%	N	%	N	%
Frente sferică (0-80)	2	40,00	1	50,00	3	42,86
Frente ovală (80-100)	3	60,00	1	50,00	4	57,14
Frente cu margini paralele (100-x)	—	—	—	—	—	—

Forma generală a neurocraniului. În norma verticală craniul este, în mod frecvent, de formă ovoid-pentagonoidă și mai rar ovoid-alungit sau brisoid. Norma occipitală prezintă, predominant, forma de „bombă”, mai rar cea de „casă”.

Relieful neurocraniului este destul de moderat. Chiar la bărbați, relieful glabelar nu depășește gradul 3 de dezvoltare, iar la femei, el este și mai atenuat. Relieful supraorbital, ca și cel occipital, sînt destul de slab marcate (gr. 2-3 la bărbați și gr. 1-2 la femei).

Masivul facial. *Indicele facial superior* se caracterizează printr-o medie de tip mezen (52,93).

Repartiția pe categorii a acestui indice, pe întreaga serie și pe sexe, înscrie frecvențe maxime în categoria mezenă. Fețele leptene sînt prezente numai la bărbați iar cele euriene lipsesc la ambele sexe.

Repartiția indicelui occipito-parietal

Categoria	Bărbați		Femei		Total	
	N	%	N	%	N	%
Occ. îngust (x-71,9)	—	—	—	—	—	—
Occ. mijlociu (72-78,9)	5	83,33	2	66,67	7	77,78
Occ. larg (80-x)	1	16,67	1	33,33	2	22,22

Repartiția indicelui facial superior

Categorie	Bărbați		Femei		Total	
	N	%	N	%	N	%
Eurienă (45-49,9)	—	—	—	—	—	—
Mezenă (50-54,9)	2	66,67	2	100,00	4	80,00
Leptenă (55-59,9)	1	33,33	—	—	1	20,00

Indicele orbital. Considerind repartiția acestor indice, pe ansamblul seriei, se constată o concentrare maximă a frecvențelor în categoria cameconcă, celelalte două categorii (mezoconcă și hipsiconcă) fiind reprezentate prin frecvențe paritare. Pe sexe, toate categoriile de indice sînt repartizate în mod egal la bărbați iar la femei, singurul subiect la care s-a putut calcula acest indice, prezintă orbite de tip camecone.

Repartiția indicelui orbital

Categorie	Bărbați		Femei		Total	
	N	%	N	%	N	%
Cameconcă (x-75,9)	1	33,33	1	100,00	2	50,00
Mezoconcă (76-84,9)	1	33,33	—	—	1	25,00
Hipsiconcă (85-x)	1	33,33	—	—	1	25,00

Indicele nazal se situează, prin procentajul maxim, în categoria leptorină, urmată de cea camerină (pe ansamblul seriei). Considerat în funcție de sexe, la bărbați se remarcă numai indici nazali de categorie leptorină, iar la femei numai de categorie camerină.

Repartiția pe categorii a indicelui nazal

Categorie	Bărbați		Femei		Total	
	N	%	N	%	N	%
Leptorină (x-46,9)	3	100,00	—	—	3	60,00
Mezorină (47-50,9)	—	—	—	—	—	—
Camerină (51-x)	—	—	2	100,00	2	40,00

Caracterele morfoscopice ale masivului facial. Fosa canină este preponderent, mijlociu de profundă. Malarele au o poziție, frecvent, intermediară, rareori sînt ușor temporalizate. Înălțimea malarelor este mică, iar apertura piriformă este de tip antropin fiind uneori prevăzută cu o schiță de șant prenazal. Profilarea verticală a feței este, totdeauna, de tip ortogonat. Mandibula este gracilă și destul de joasă la ambele sexe. Dinții sînt, în general, mărunți, molarele avînd în mod frecvent formula $M_1 > M_2 > M_3$. Abraziunea dentară este moderată.

Oasele lungi prezintă unele dispoziții de ordin funcțional corelate cu o anumită dezvoltare a musculaturii în raport cu modul și mediul de viață. Astfel, humerusul prezintă un „V deltoidian” destul de pronunțat, femurul are, în majoritatea cazurilor, un pilastru bine dezvoltat (de tip platimer și hiperplatimer), precum și un relief subtrohanterian bine marcat (schiță de creastă subtrohanteriană sau, chiar, un trohanter III). Tibia este, majoritar, mezoenemică și eurienemică, mai rar platicenemică.

Statura, stabilită pe baza a 3 metode (Manouvrier, Bach și Breitingner, Trotter-Gleser), oferă o medie de tip mijlociu pentru grupul masculin (165 cm), în timp ce, grupul feminin, prezintă o medie de tip supramijlociu (159 cm). Repartiția pe categorii a staturilor a fost făcută pe scară dimorfică.

Repartiția pe categorii a staturilor

Categorie	Bărbați		Femei		Total	
	N	%	N	%	N	%
F. mică	—	—	—	—	—	—
Mică	3	17,65	—	—	3	12,50
Submijlocie	4	23,53	—	—	4	16,67
Mijlocie	3	17,65	2	28,57	5	20,83
Supramijlocie	5	29,41	3	42,86	8	33,33
Mare	2	11,76	2	28,57	4	16,67

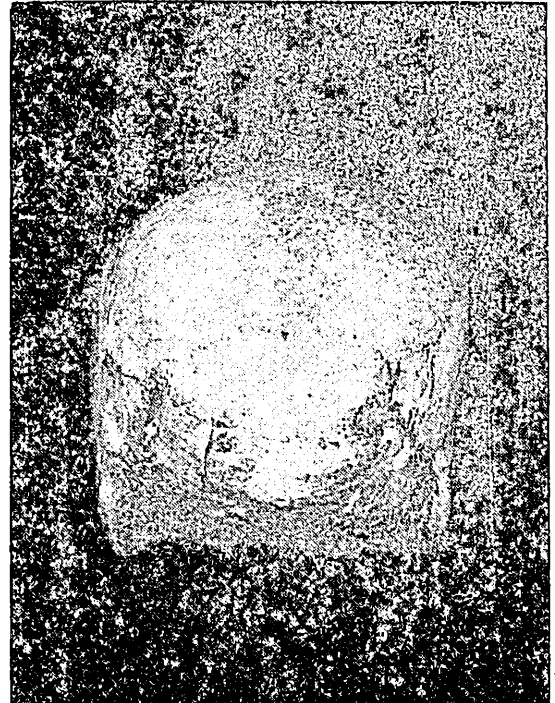
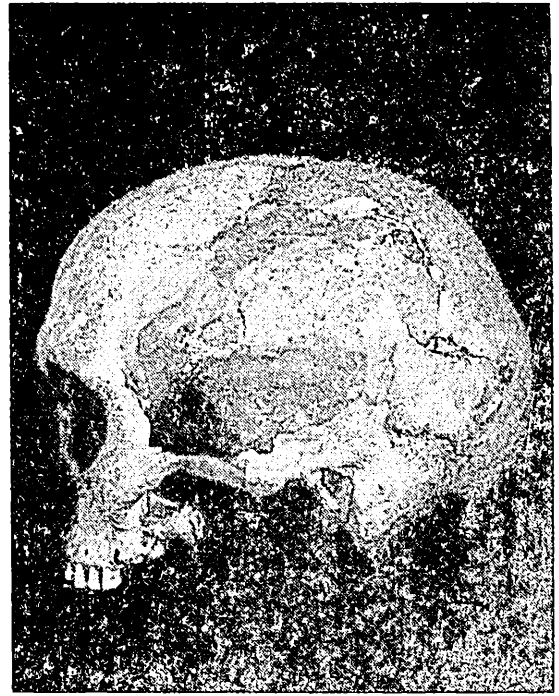
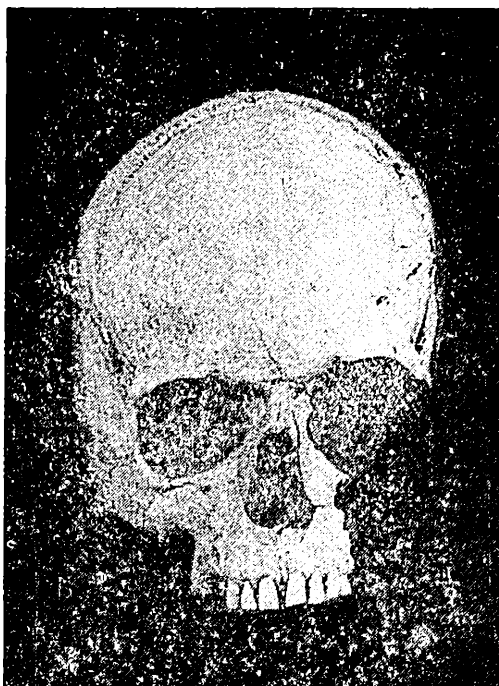
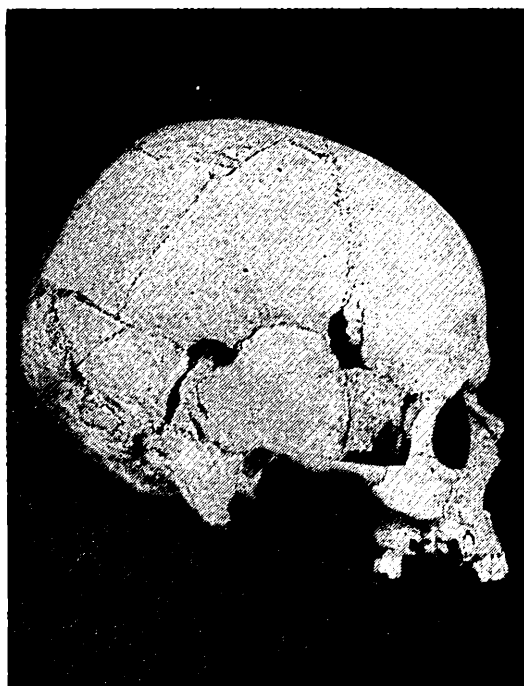

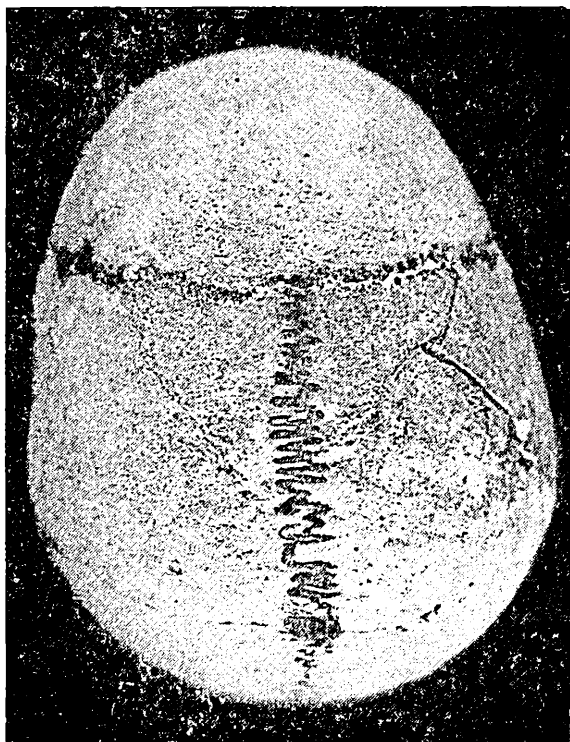
Fig. 1. — Craniul nr. 30 de la Hudum văzut în următoarele norme: 1 norma facială; 2 norma laterală; 3 norma verticală; 4 norma occipitală.

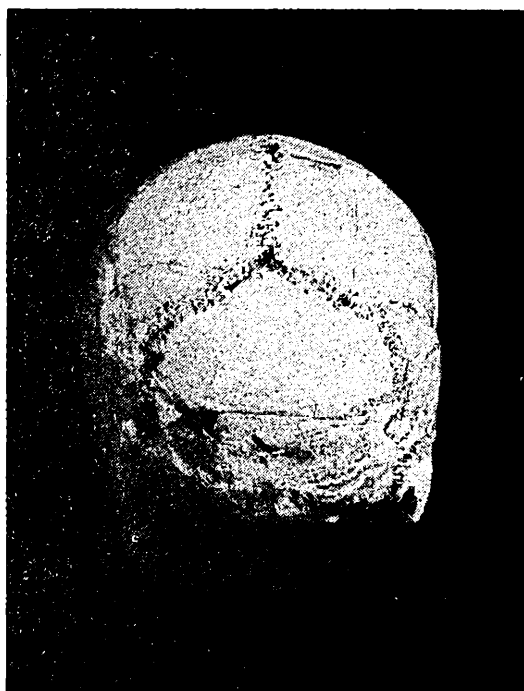
1

2

3

4

Fig. 2. — Craniul nr. 82 de la Hudum văzut în următoarele norme: 1 norma facială; 2 norma laterală; 3 norma verticală; 4 norma occipitală.

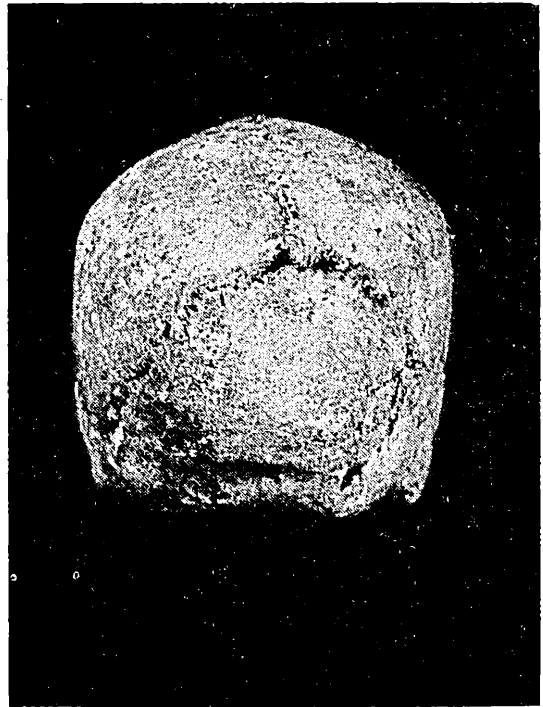
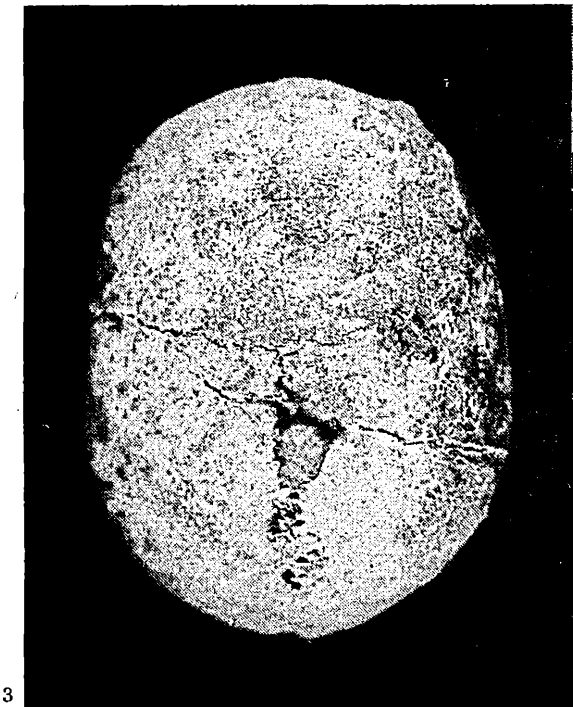
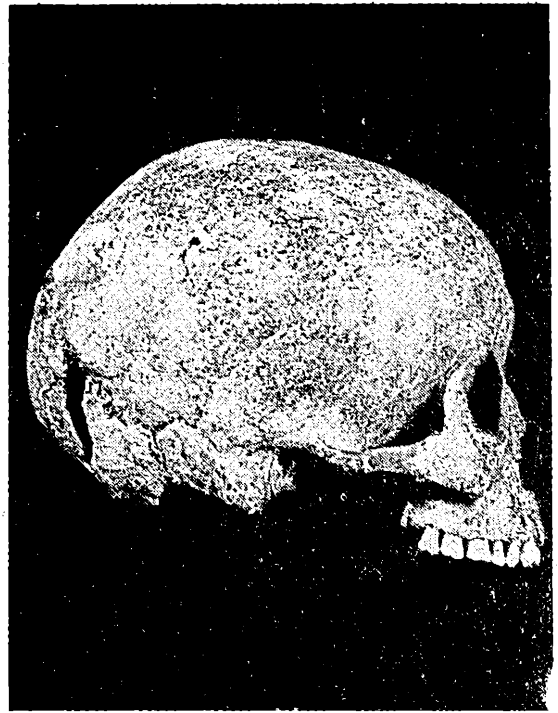
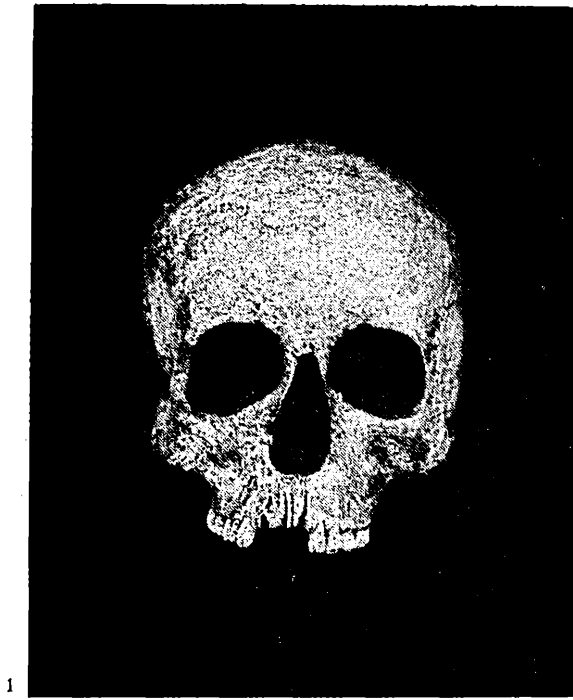

Fig. 3. — Craniul nr. 85 de la Hudum văzut în următoarele norme: 1 norma facială; 2 norma laterală; 3 norma verticală; 4 norma occipitală.

Tipul antropologic. Considerînd particularitățile fiecărui subiect, adult sau matur, precum și caracteristicile de ordin populațional, putem conchide că populația de la Hudum se încadrează în contextul populațiilor medievale de pe teritoriul nostru. Astfel, în cadrul populației de la Hudum s-au remarcat combinații de trăsături dinarice, nordice, esteuopoide, mai rar alpine, adăugate pe un fond mediteranoid, în dozaj diferit pentru fiecare individ. Dealtfel, caracteristicile tipologice ale seriei de la Hudum corespund celor ale altor serii medievale din Moldova (studiate de O. Necrasov, D. Botezatu și colaboratorii), remarcîndu-se doar mici diferențe în dozajul tipurilor. Astfel, seria de la Hudum se apropie în mod pregnant de cea de la Bitca Doamnei, unde predomină trăsăturile mediteranoide urmate de cele dinarice, esteuopoide și nordice, în timp ce la Trifești și Doina există un procentaj mai înalt de dinarici în amestec cu trăsături mediteranoide, esteuopoide și nordice.

CONCLUZII

— Tabloul antropologic al seriei de la Hudum cuprinde tipuri combinate, în doze diferite, ale trăsăturilor mediteranoide cu cele dinarice, esteuopoide, nordice și mai rar alpine.

— Seria medievală de la Hudum, ca și alte serii contemporane de pe teritoriul Moldovei și al întregii țări, evidențiază o continuitate tipologică a populației noastre, bazată pe un fond mediteranoid.

— Populația medievală, ca și cea actuală, prezintă unele particularități tipologice regionale ca rezultat al condițiilor de mediu în care au evoluat diversele comunități.

BIBLIOGRAFIE

1. Botezatu D., Ștefănescu Gh., *Contribuții la studiul antropologic al scheletelor feudale timpurii din Moldova*, SCA, 7, 1, 1970, p. 13—18.
2. Botezatu D., Ștefănescu Gh., *Caracterizarea antropologică a scheletelor din cimitirul feudal de la Cernica*, SCA, 7, 2, 1970, p. 181—191.
3. Martin R., Saller K., *Lehrbuch der Anthropologie*, G. Fischer, Stuttgart, 1959.
4. Necrasov, O., Botezatu D., *Scheletele feudale timpurii de la Doina, sec. XIII—XVI*, SCA, 1, 2, 1964.
5. Olivier G., *Pratique anthropologique*. Paris, 1958.

L'ÉTUDE ANTHROPOLOGIQUE DES SQUELETTES MÉDIÉVAUX DATANT DES XIIIe—XVe SIÈCLES, TROUVÉS DANS LA NÉCROPOLE DE HUDUM-BOTOȘANI

RÉSUMÉ

Les auteurs étudient une série de 101 squelettes médiévaux découverts dans la nécropole de Hudum-Botoșani.

Cette série comprend 45 squelettes d'enfants, 13 d'adolescents, 29 d'adults, 8 de mûrs, 3 de sénils et 3 d'indéterminables. Le sexe a pu être déterminé pour 40 sujets dont 27 ont appartenu au sexe masculin et les autres 13 sujets à celui féminin.

L'étude du groupe des crânes met en évidence un indice céphalique mésocrâne, un indice facial de type mésène, un indice orbital mésoconque et un indice nasal de type leptorhinien.

La taille (calculée selon les méthodes Manouvrier, Bach et Bretinger, Trotter-Glese) est moyenne.

Au point de vue typologique la série de Hudum offre un mélange de caractères méditerranéens, dinariques, nordiques et esteuopoïdes.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Le crâne n° 30 de Hudum vu selon les normes ci-dessous : 1 norme faciale ; 2 norme latérale ; 3 norme verticale ; 4 norme occipitale.

Fig. 2. — Le crâne n° 82 de Hudum vu selon les normes ci-dessous : 1 norme faciale ; 2 norme latérale ; 3 norme verticale ; 4 norme occipitale.

Fig. 3. — Le crâne n° 85 de Hudum vu selon les normes ci-dessous : 1 norme faciale ; 2 norme latérale ; 3 norme verticale ; 4 norme occipitale.